

Rīga

27.10.2020.

Nr.202010/INIC484

Vides aizsardzības un reģionālās
attīstības ministrijai
Finanšu ministrijai
Ekonomikas ministrijai
Valsts kontrolei
Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijai

*Par Ūdenssaimniecības pakalpojumu
nozares ilgtspējīgu politiku*

Ūdenssaimniecības pakalpojumu nozarei nepieciešama ilgtspējīga politika un sistēmiska pieeja. Ūdensapgāde un notekūdeņu apsaimniekošana ir ļoti būtiska valsts un pašvaldības funkcija, kas ietekmē ne tikai vidi, bet arī iedzīvotāju dzīves kvalitāti un kuras realizācijā ir konstatētas problēmas, līdz ar to ir nepieciešama kompleksa un visaptveroša šo funkciju un pakalpojumu plānošana. To, ka problēmas risinājumam nepieciešama ilgtspējīga politika un sistēmiska pieeja, revīzijas ziņojumā “Notekūdeņu savākšanā, novadīšanā un attīrīšanā joprojām daudz izaicinājumu” norāda arī Valsts kontrole. Veicot revīziju Valsts kontrole ir ne tikai īstenojusi apjomīgu darbu esošās situācijas izvērtēšanā un konstatējusi problemātiskākos jautājumus, bet arī sniegusi ieteikumus, kādi būtu pašvaldībās veicamie darbi situācijas uzlabošanai, akcentējot arī politiķu atbildībā esošus problēmjautājumus, kas risināmi valstiskā līmenī.

1. Līdz šim īstenotā ūdenssaimniecības pakalpojumu nozares attīstības sadrumstalotā un mainīgā politika ir radījusi būtisku finanšu resursu deficītu nozarē, kā arī nenodrošina to pieejamību ilgtermiņā:

1.1. Esošā ūdenssaimniecības pakalpojumu plānošanas un investīciju plānošanas politika ir radījusi situāciju, kurā plānošanas instrumenti ir galvenokārt atkarīgi no Eiropas Savienības (turpmāk - ES) finansējuma un tā piešķiršanas metodikas, prasībām un sasniedzamajiem rezultātiem. Līdz ar to izstrādātās attīstības projektu ieceres atbilst ES izvirzītajiem kritērijiem, bet nepietiekama finansējuma apstākļos, netiek pilnībā realizētas. Atbilstoši Vides

aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (turpmāk – VARAM) izstrādātajiem Notekūdeņu apsaimniekošanas investīciju plānam 2021.-2027.gadam, kur aplēstais aglomerāciju ūdenssaimniecību notekūdeņu apsaimniekošanas nodrošināšanai nepieciešamais investīciju apjoms ir 518 559 279,00 EUR, un Ūdensapgādes investīciju plānam 2021.-2027.gadam, kur aplēstais aglomerāciju ūdenssaimniecību ūdensapgādes pakalpojumu nodrošināšanai nepieciešamais investīciju apjoms ir 350 662 145,00 EUR, kopējais, ilgtspējīgai ūdenssaimniecības uzņēmumu darbībai nepieciešamais investīciju apjoms ir 869 221 424,00 EUR. Šobrīd valsts politikas un finanšu instrumentos paredzētais investīciju apjoms ir 59 160 000,00 EUR, kas ir aptuveni 7 % no faktiski nepieciešamā apjoma. Kā arī paredzēto finanšu instrumentu apguvei pašvaldībām vai tās kapitālsabiedrībām ir jānodrošina atbilstošs līdzfinansējums. Turklāt attiecīgajos plānošanas dokumentos ir ņemtas vērā tikai ūdenssaimniecības, kuras apkalpo vairāk par 2000 CE, kas nozīmē, ka investīcijas mazajās ūdenssaimniecībās šajos aprēķinos nav iekļautas;

1.2. Līdz šim īstenotā **politika ūdenssaimniecības pakalpojumu tarifu** izstrādē un apstiprināšanā nenodrošina ilgtspējīgu un sistemātisku ūdenssaimniecību attīstību, jo ir radījusi situāciju, ko revīzijā konstatējusi arī Valsts kontrole, kurā visās Latvijas pašvaldībās, kurās tarifi tiek apstiprināti Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijā, esošajos tarifos nav pieļauta Eiropas Savienības fondu projektu ietvaros izveidotā ūdenssaimniecības infrastruktūra. Tādējādi tarifi neatspoguļo faktiskās ūdenssaimniecības pakalpojumu nodrošināšanas izmaksas, kā arī pēc savas būtības ved sistēmu “pašsabrukšanas” virzienā, jo nenodrošina faktiski nepieciešamos finanšu līdzekļus to uzturēšanā un attīstībā. Līdz ar to ūdenssaimniecību rīcībā nav pietiekamu resursu, lai nodrošinātu gan pašu investīcijas to sistēmu uzturēšanā un attīstībā, gan piesaistītu citus finanšu instrumentus esošo un nākotnes projektu realizācijā.

1.3. Nav **izstrādāta atsevišķa tarifu metodika, kur viens sabiedrisko pakalpojumu sniedzējs sniedz pakalpojumu otram sabiedrisko pakalpojumu sniedzējam.** Priekšlikumi šādas metodikas izstrādei ir rosināti jau no 2015.gada, bet nekāda virzība nav notikusi, kas būtiski kavē arī citu aglomerāciju/teritoriju notekūdeņu novadīšanas risinājumu piemērošanu atbilstoši vides prasībām (piemēram, Lidosta “Rīga”, kur notekūdeņus tehniski pamatoti ir novadīt caur Mārupi uz Rīgas pilsētu, bet būtu jāpiemēro 3 summāri tarifi).

1.4. **Plānotie grozījumu Dabas resursu nodokļa likumā ievērojami samazinās pašvaldību ieņēmumus** no dabas resursa nodokļa (2020. gadā par 5 387 223 EUR, 2021.gadā par 4 427 185 EUR, 2022. gadā par 4 560 000 EUR), kas bieži tiek izmantots kā mērķorientēts pašvaldības finanšu instruments notekūdeņu savākšanas, novadīšanas un attīrīšanas infrastruktūras pilnveidošanā. Līdz ar nepietiekamu finansējumu un ilgtspējīgas plānošanas politikas trūkumu, tiek apdraudēta pamatpakalpojumu - ūdensapgāde un kanalizācija ilgtspējīga un atbilstoša sniegšana gan īstermiņā, gan ilgtermiņā. Turklāt tiek apdraudēta arī Latvijas uzņemto saistību pret ES, attiecībā uz ūdensapgādes un kanalizācijas pakalpojumu pieejamību, izpilde;

1.5. **Nepietiekamas notekūdeņu attīrīšanas iekārtu (turpmāk – NAI) jaudas.**

Esošo NAI jaudas ir aprēķinātas, ņemot vērā sadzīves notekūdeņu koncentrāciju, pašreizējo iedzīvotāju skaitu, kas lieto, vai lietos, centralizētās notekūdeņu savākšanas sistēmas pakalpojumu. Atbilstoši, projektējot esošās NAI un aprēķinot to jaudu, ir ņemts vērā līdz šim centralizētajai notekūdeņu sistēmai pieslēgto un potenciāli pieslēdzamo (ekonomiski pamatotu tīklu un pieslēgumu izbūve), iedzīvotāju skaits, kas notekūdeņu sistēmā novada “tipiskus” sadzīves notekūdeņus. Tomēr, nepietiekama finansējuma rezultātā, nav izbūvēti visi plānotie notekūdeņu savākšanas tīkli un īstenoti potenciāli pieslēgumi. Līdz ar to, atbilstoši decentralizēto notekūdeņu sistēmu darbībai, uz NAI tiek izvests liels daudzums augstas koncentrācijas notekūdeņu (tipisku sadzīves notekūdeņu sastāva koncentrācijas pārsniedz vismaz 10 reizi), kuru attīrīšana attiecīgajā NAI, veicot ilgtermiņa prognozes projektēšanas stadijā, nav paredzēta. Tādējādi, vairāku pašvaldību teritorijās NAI jaudas jau šobrīd ir izsmeltas – tās nevar attīrīt papildus no decentralizētajām sistēmās savāktu notekūdeņu apjomu.

1.6. Netiek veikti pieslēgumi centralizētām notekūdeņu sistēmām.

Iedzīvotāji neizmanto pakalpojumu sniedzēju radītās iespējas pieslēgties centralizētajām kanalizācijas sistēmām. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem, pašvaldības drīkst izdot to saistošos noteikumus par līdzfinansējumu nekustamā īpašuma pieslēgšanai centralizētiem ūdenssaimniecības pakalpojumiem, nosakot līdzfinansējuma apmēru un tā saņemšanas nosacījumus. Tomēr jāņem vērā, ka gan pašvaldību, gan ūdenssaimniecību finansiālās iespējas ir ierobežotas, kā arī šobrīd politikas izstrādātājiem nav informācijas un datu, cik šāda veida pašvaldību atbalsts varētu izmaksāt. Kā arī LPS iepriekš izteiktais priekšlikums nodrošināt pieslēgumu centralizētajai kanalizācijas sistēmai izbūvi finansēt valsts budžeta vai ES fonda līdzekļiem, nav guvis atsaucību. Tādējādi pieslēgumu veicināšanas vienīgais finanšu instruments ir pašvaldību sniegtais atbalsts pieslēgumiem, kas izriet tikai no pašvaldību finansiālām iespējām, un, ņemot vērā prognozes, ka turpmāk pašvaldību budžets varētu samazināties vismaz par 10% ieņēmumu daļā, šis atbalsts varētu būt vēl mazāks vai pat neiespējams, tādēļ šim mērķim jāidentificē citi valsts atbalsta veidi, kā arī jāveic iedzīvotāju izglītojošas kampaņas par viņu faktisko ietekmi uz vidi un iespējamiem ieguvumiem ilgtermiņā;

1.7. Nav skaidrs faktiskais decentralizēto kanalizācijas sistēmu (turpmāk - DKS) skaits.

Atbilstoši esošajai politikai un plānošanai, pašvaldības veic decentralizēto kanalizācijas sistēmu apsekošanu un to reģistra izveidi, tomēr tā izstrāde pašvaldību mērogā nesniegs pilnvērtīgu informāciju par kopēju DKS skaitu, stāvokli un iespējamo ietekmi uz vidi valstī. Tādējādi arī netiks nodrošināta vispārējas, ilgtspējīgas un sistemātiskas politikas, gan centralizēto pakalpojumu, gan decentralizēto sistēmu apsaimniekošanas īstenošana, valsts mērogā. Kā arī līdzšinējās politikas veidotāji nav atbalstījuši LPS priekšlikumu izstrādāt centralizētu IT risinājumu decentralizēto kanalizācijas sistēmu uzskaitēi un ilgtermiņa attīstības plānošanai, izveidojot vienotu reģistru, kas būtu pirmais solis šī pakalpojuma monitoringa veikšanai;

2. Valsts kontroles revīzijā konstatēto problēmjaudājumu risināšana un valsts apņemšanās pildīt saistības pret ES var radīt nepieciešamību pēc papildu finanšu resursiem ūdenssaimniecības nozarē:

2.1. Nepieciešamība centralizēt ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzējus.

Saistībā ar administratīvi teritoriālo reformu (turpmāk – ĀTR), bet ne tikai, pašvaldību teritorijās esošo ūdenssaimniecību pakalpojumu sniedzēju apvienošana, balstoties uz tehniski ekonomiskiem apsvērumiem, viennozīmīgi var veicināt to sniegto pakalpojumu kvalitāti un tām pieejamo tehnisko un finanšu resursu apjomu efektīvāku izmantošanu. Tomēr šāda pakalpojumu sniedzēju resursu un kompetenču centralizēšana var radīt papildu finanšu slogu ūdenssaimniecībām. Esošā ūdenssaimniecību pieredze liecina, ka kompetentu speciālistu klātesamība līdz šim nepilnīgi apsaimniekotajās mazajās ūdenssaimniecībās, var identificēt papildu finanšu līdzekļu nepieciešamību to sakārtošanā un ilgtspējīgā darbībā, kas savukārt ir papildu finanšu slogs lielajām ūdenssaimniecībām, kurām tiek pievienotas mazākās.

2.2. Pašvaldībām nepieciešama “ceļa karte” ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzēju centralizēšanai.

Līdzšinēja ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzēju pieredze rāda, ka to apvienošana jauno novadu teritoriju robežās, ir ļoti sarežģīts un stratēģisks pašvaldības lēmums, kura pamatā ir jābūt tehniski ekonomiskiem apsvērumiem. Līdz ar to būtu nepieciešams izstrādāt pašvaldību kapitālsabiedrību apvienošanas vadlīnijas, kurās tiktu iekļauti gan iespējami risinājumi, gan paredzamie šķēršļi, piemēram vienota pašvaldības mēroga tarifu politika. Šādu vadlīniju un sistemātiskas ilgtermiņa politikas ieviešana būtu jāveic valsts mērogā, līdz ar to šādām aktivitātēm būtu jāparedz finansējuma avoti.

2.3. Nepieciešamība samazināt lietus ūdens radīto negatīvo ietekmi uz vidi.

Lietus ūdens novadīšana ir viens no pašvaldību problēmjaudājumiem, kura risināšanai ir nepieciešama vienota un ilgtermiņa politika, ko nepieciešams īstenot gan valsts, gan pašvaldības mērogā. Pirmkārt, nepieciešams mazināt lietus un gruntsūdeņu infiltrāciju saimniecisko notekūdeņu sistēmās, rekonstruējot notekūdeņu savākšanas sistēmas, otrkārt, iespēju robežās nepieciešams nodalīt saimniecisko notekūdeņu un lietus ūdeņu savākšanas sistēmas, treškārt, nepieciešams izveidot zaļo un zilo infrastruktūru lietusegāžu radītās ietekmes uz vidi samazināšanai pašvaldībās. Visus minētos aktivitāšu virzienus ir nepieciešams apvienot vienotā valstiskā un pašvaldību politikā, tam iezīmējot attiecīgos finanšu instrumentus un līdzekļus;

2.4. Vienota notekūdeņu dūņu apsaimniekošanas politika.

Šobrīd tiek īstenota vienotas valsts mēroga notekūdeņu dūņu politikas izstrāde, kuras realizācijai būs nepieciešami finanšu resursi.

Balstoties uz iepriekš minēto, uzsveram, ka ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamības risinājumi nav saistāmi ar mehānisku pašvaldību apvienošanu, bet gan ar ekonomisku pamatotu aglomerāciju izvēli, paredzot atbilstošu valsts atbalstu

vismaz notekūdeņu investīciju plāna 2021.-2027. gada definētajam apjomam, paredzot daudzveidīgus valsts atbalsta mehānismus:

- 1) pieslēgumiem pie centralizētajiem ūdenssaimniecības tīkliem;
- 2) notekūdeņu attīrīšanas iekārtu jaudu palielināšanai;
- 3) centralizētu notekūdeņu dūņu apstrādes un pārstrādes centru izveidei reģionos, pirms tam izstrādājot vienotu valsts atbalsta stratēģiju notekūdeņu dūņu apstrādei;
- 4) ūdenssaimniecības pakalpojumu organizācijai aglomerācijās ar iedzīvotāju skaita zem 2000.

Latvijas Pašvaldību savienība un Latvijas Ūdensapgādes un kanalizācijas uzņēmumu asociācija vienojas par sekojošu pasākumu īstenošanu Valsts kontroles revīzijā konstatēto problēmjautājumu risināšanā:

1. Pieņem zināšanai Valsts kontroles revīzijas “Vai valstī izveidotā notekūdeņu savākšanas, novadīšanas un attīrīšanas sistēma nodrošina vides aizsardzību pret komunālo notekūdeņu kaitīgo ietekmi?” secinājumus.

2. Atzīst, ka valsts izveidotā notekūdeņu savākšanas, novadīšanas un attīrīšanas sistēma un ar to saistītā politika nebūs efektīva, ja valstī netiks ieviesta un īstenota ilgtspējīga, vienota un sistēmiska pieeja ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanā ar skaidri iezīmētiem iespējamajiem ES, valstij, pašvaldībai un ūdenssaimniecībai pieejamiem finanšu avotiem un atbalstu.

3. Sadarbība sekojošu aktivitāšu īstenošanā:

3.1. iedzīvotāju izglītošana;

3.2. rekomendāciju pašvaldību Saistošo noteikumu izstrādē par pašvaldības līdzfinansējuma piešķiršanu pievadu izbūvei sagatavošanā;

3.3. atbalsta mehānismu izstrādē pašvaldības kapitālsabiedrībām, kuras izmantos atliktos maksājumus pievadu izbūvē;

3.4. ūdenssaimniecības nozares un pakalpojumu sniedzēju attīstības ceļa kartes izstrāde:

3.4.1. vienojoties par tehniski ekonomiskā pamatojuma principiem institucionālās pārvaldes formas izvēlei ūdenssaimniecības pakalpojumu jomā;

3.4.2. iekļaujot pašvaldību ūdenssaimniecību kapitālsabiedrību vidēja termiņa darbības stratēģijas atbilstības un sasaistes ar novada (pašvaldības) plānošanas dokumentiem izvērtēšanu;

3.4.3. vienojoties par sadarbības un līdzfinansēšanas principiem lietus notekūdeņu sistēmu plānošanā, izbūvei un esošo lietus notekūdeņu tīklu atvienošanai no saimnieciskās kanalizācijas.

<p>Gints Kaminskis, Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis</p>	<p>Sandis Dejus, Latvijas Ūdensapgādes un kanalizācijas uzņēmumu asociācijas izpilddirektors</p>
---	---

*Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.